

Dialekt- och folkminnesarkivet
Uppsala

1939, 6506:15

VÄSTMANLAND

Fläckebo

Larsson, Johan, 1928

1939	Svar på ULMA:s frågelista 27 Jordens bearbetning	29 bl.4:o
6506:15	Tillägg till ovanst. av Emil Eriksson, 1933,1934	3 " "

1939, 6506:15

Svar på frågel. 27.

N° 7

Västmanland

Häckebo s:n

Om jordens bearbetning, Dragare m.m.
 Benämning på den som kör: körare, körkar kördräng
 På den som kör lättare skjutet för: åkare, skjutskar
skjutsprojke. Sen blev det skillnad på vad man kör och
 benämningar därefter, såsom: kummekörare, vekörare,
gruskörare, halkkörare. Den som kör på förfärdst han
 sägs ha åkeri, och är åkare. Stamn på dragare:
dragare, hästarna kallades också för kampr. Man sa att
 han har duktiga kampr att dra eller att köra med. Om
 oxar, sa man ök.unga, nyss inkörda oxar kallades för
stutar. Man använde dragädel för människokraft
 endast vid beyrning av potatis på småland i Häd-
 gärdar, och på nyodlingar där det var stängt i landet.
 Man kunde ha en oxe och en häst tillsammans i par
 och köra med. Man sa att de gick i par, man körde
 i par, eller när det var bara en dragare, man körde
enbet. Ett ordspråk efter gammalt som hette att man

1.
 Dä kom er en
åkare på vagon
 = en som åker
 i en åkskjuts.

1) Gäller blott
 om person, som
 har sin rörelse
 i staden. Inga
 åkare på landet.

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEB

VSTM. Frgl. 27

N° 2 säg en vis ut som en embetare. Det var knogigt för en oxe att dra ensam. Man satte för hästen eller spände för ett åkdon. Spänna ifrån & ifrån hästen. Tätta in hästen i skallet. Likaså ett lustigt uttryck. Den sida som körkullen går på om dragaren kallas för åtsida. Motsatta sidan för frånsida. Hästen som går på åtsidan kallas för åthästen, åtsihästen och frånsihästen på frånsidan. Köra med dragare spända efter varann kallas att köra i sprann. Man så: dom hadde der svartä hästen i sprann han var spänd för den andra, eller för ett par.

Tillrop till dragare är många: säson, A hej: A gå här: Gå på nu, Hejja, Hoppa Brunt; A ocar sa man; Ox. Rör på hasarna. Masa på nu! Man mackar med läjran för att driva på hästarna, eller med lunjan mot gommen, bekände gjad som ekoren har i skogen. När man stamma hästarna, säger man Pto. För att få en häst att stryka tillbaka, säger man, Pto tebaks och drar i hornarna.

embets₂oks₂

"Hänsyftning
på penis.

Kan du
röra på
dej!

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

N° 3 När man plojva i jorden skrek man att de skulle gå färran
 Man drog i kornen åt sin sida man ville de skulle gå
 så: hårat. Att köra mellan måltiderna kallas att
 köra målmellan. Att köra ett varv kring åkern, är en
vända. Man kör en eller två vändor sedan vilas man eller
 pustar ett tag. När de körde på lovagen kallades det
betshält mellan ställena där de vila och beta hästarna.
 Man började köra i åkern efter frukosten på morgnane
 efter klockan sju eller åtta eftersom de åt eller hann bli
 färdiga. Sen vilade man en halv timma eller en kvart
 timma i tio tiden för kaffe. Middag hölls kl halv eller
 halv ett, vila till två tiden. Kaffesast vid fyra tiden
 så vila vid halv sex för aftonvard, en halv timma
 sen körde de till åtta eller nio tiden, och längsmed
Skaklar, skak, harvtåg, ärdtåg, parvättåg, draglinor, drag = adertag
kättingar, spannlinor, som förbinda sele eller ok med vattflor
svänglarne. Swängel, enbetarswängel, våg, parvåg, enbetarsvåg = paradertag

Landsm. Upps. 1939
 J. Larsson 1928. FLÄCKEBO
 VSTM. Frgl. 27

N° 4 Den större vängeln för par: Korovängel, parovängel, parslä²⁾
skäftslä, Krokan, såsom harvskrok, att häkta i harven och
märlan i parslän. Gemensamt namn för alla tre vigarne
var parskak pardräkt. Ett par harvskakla¹⁾, eller ett harvtåg¹⁾
ett par aidtåg²⁾. Skaklar som sitta fast kallas för, värskior vahjior
Trästycket med hül för stocken för, värskidocker. Tjelva
skaklar, värskitiän eller värskiskallmar. Kälet på
skalmen för ilan att gå igenom från oden kallas för
ärhül eller älhül.

4
¹⁾ Samma sak.

ej hört.

T stället:

ödarskaklona

öyhoko

2.

Redskap som användes för jordens bearbetning med
dragare kallas för åkerbrukeredskap. De redskap
som användes för handkraft kallas för handredskap
Rotyscan användes endast vid rothuggning av fräd och
buskar vid röjningsarbeten. Yxor för sönderdelning av hökklubba
för høygan, høyhacka, kökellult³⁾ hökklubba, høygan
var bred i eggen med en flät nacke att slå sönder köcker köcker
med. Kökellultar gjordes av en rund träände, med ett

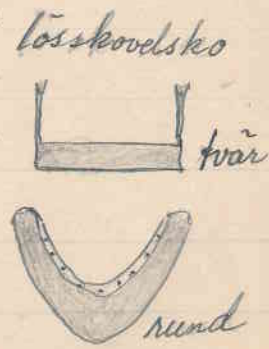
³⁾ Tinns ej
nu. =
av trä.

Landsm. Öpps. 1939
J. Larsson. 1928. FJÄCKHBO

VSTM. Frgl. 27

N° 5 långt skeff på. Gamla utvätta yron kunde man också ha
 att slå sönder koklor med. Vidare hade man Fläckhacker
 att hacka av grästornen vid dikeskanterna med som fig 6.
Kilhacka och stenhacka samt korpa användes i sten och
 grus. Man märkte korpa för att det var så hårt i jorden korpa
 fig 7. Stenslagga användes till att slå på stensborrar med
 vid stensvängning. Knosterlagga att slå sönder sten knoster
 med och slå bort kanten och höv. Storslagga och borr-
slagga. Smeslagga när man smider järn i smedja.
Spett av järn och stål använde man vid stensvängning,
 en del var flata i ena ändan som en spägg, andra som
 användes för stängning vid gårdesgränsar och att hugga hål
 i jorden med, var fyrkantiga, spetsiga, Spadar och skoolor
 av trä, hade en skoring av järn i nedre ändan för att
 kunna vara någorlunda vassa, Skovelsko av järn fasthållt
 med spikar på sidorna av spaden. Skovelarne användes att
 skotta ur diken, och att skotta bort jorden från renekanterna

knoster
slaga

Landsm. Upps. 1939
 J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO
 VSTM. Frgl. 27

N° 6 Den runda spaden användes att dika med, men även en sväispade hade man med högre sko på lå, än den till skoveln. Thilspade är längre och smalare, att dika täckdiken med. Täckdikesskopa är en spade med uppvikta kanten på och ett böjt skaft, så att man kan gå på åkerrenen och skotta i botten på diket. Skyffel har uppvikta kanten något, och är djup, så att man kan få säden kvar i den när man öser med den eller när man skottar grus med skyffeln. Grepar gjorde man hemma av järn, först med tre skalmar eller klor. De nyare amerikanska är med fyra eller fem klor. Trickloning, fyrklonning, femklonning. Dynggrepar med fyra eller fem klor, Potatisgrepar med flata skalmar eller klor. Gafflar att ta i fodet med har vanligen två skalmar eller också tre klor. Skalmar och klor är det samma. Flarkor gjorde man av en träslä, vare man slog några grova hemsmedla spikar som man hade att parka rent i basen hos korna

6
Sväispade

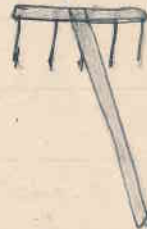
täckdikesskopa
kompl.

U 3: kloning stötte
Användes vid
ängshö och hakn.

Landsm. Upps. 1939
J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO
VSTM. Frgl. 27

No 4

Dyngklo

och att kratta i kryddland och i hälgärdar med Dyng-
klo, att dra av dyngan när man körde ut den på åkern
från karran. Den var som en grepp, men skaftet ^{gick} var
dragvinkel gent emot klorna, så dessa
krokigt så klorna stod neråt som på en kratta.

Plogar hade man ej många slag av. De första var
gjorda av trä med fjölen eller brösten skott med plåt
Sedan började man smida hela plogkroppen av järn;
man hade smedier som gick i gårdarne och arbetade
i smedjan som fanns nästan vid varje gård eller hade
några gårdar en gemensam smedja. Till en plog höi
först de båda handtagen handvalen så plogskalmar
mellan dessa sitta stagen sen sitta kroppen med
brösten och vändskivan eller fjölen, från kroppen går
ploghalsen och i ändan på den drag ordningar, grimmor
plogbetel.²⁾ Sen fins det lösa betel att sätta till för att man
skall kunna köra så nära ett diken som möjligt. På plog-
halsen sitta en klave var risten skruvas fast, med keil

fjölen = den plog-
del, som lägger
forn.

brösta = den plog-
del, som fjölen
och dragstorken
sitter fast i.

1) = det man
kåtar
skaftslän
i.

2) = det
som an-
vändes,
då man
kör sista
forn.

Landsm. Upps. 1939
J. Larsson. 1928. FLÄCKEBÖ

N° 8. Även i äldre tider hade man skinnrist på plogen. Plogens inställning för djupgående och bredd på tittarna, färomma feltorna, forarna gjordes med ändring på hälen i betstet vari man hållta dragkroken på hantagen. Plogfjelen vände färan omkull föran Wändskivans bakre del kallas stjart. Wändskivans satt på högra sidan av plogen. Endast om man skulle mylla med potatis hade man myllplät på båda sidor. Plogbill kallas den främre delen, som skär tittan lös från åkern vinger är den spets som ligger utomför billen på sidan. Spetsen på billen heter udd, den är uddvass. Med plog serpente menas stommen till en plog utom de lösa delarne: såsom rist, bill, betstet, sula, Landskiva, den del som går mot den oplöjda jorden. Sula, den skiva som plogen går på i jorden. Plogar med fastsittande rist fanns först innan, man klistade på att göra den lös så man kunde ändra den. Plog med hjul hade vi ej här, men plog med stajskes på stocken som figuren 11 hade vi. Stocken låg då ovanpå sket vid plöjning

N:o 9 Plog med slajsko under stocken kallades för fötyplog. Styret var handtaget eller handvalen. Träet vid vilket hellen var fästad för riise eller sula. Man hade en kräspade fäst på i en märba på plogen för rensning av plogen från jord som fastnat på hellen. Man hade bara fäimyplog, och drilyplog med två ffötar. Man lagade plogarne hemma i smedjan lade på utslitna billar och väste ristarne. Samta vara smeder gick i gårdarne och smidde. Ett köra med plog kallas att plöja åkern. Vid transport hade man en bräda med en ågla av järn i ena ändan vari man satte fast billspetsen i och då stog plogen på brädan och slajrades på så vitt ut på åkern. Rist användes endast vid nyodlingar och svår gräslanden mark att repa en skära som plogen hade gått i. Den bestod av handtag och skalmar som bestod i ett stycke. Stocken vari risten var fästad. Och drag anordning i ändan på stocken att håckta ^{drag} keroken.

v. 1. 12

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

N° 10 Man kunde också ha ristar med två knivar på. Ett exempel
 vid dikning ristades två skäror upp så breda emellan
 som diket skulle bli. Då satt ett järn över stocken
 utböjt åt sidorna med ristarm i. Man hade även
släpsko på risten om man ville så. För det mesta så
stakade man för att köra rätt vid ristning. Man rista
 för plogningen. Ådrer använde man för att köra med
 gödseln, när den var utspridd och åkern lucker och lös
 då sa man att man skulle ådra eller onea ner gödseln
 för man körde snett över åkern. Ådret bestod av stock
 på vilken satt bilen först, på en mullebräda bakom
 bilen. sulan satt under. Mullebrädan kallas också mulle
plog. Bakständare, framständare, handsparr. Ådren
 här lika med figuren 16. Ådren fanns även med stocken
 och styret av en krokig växt träd, sjeloväxt, sjelvkrokigt
 Ena ådrer för handkraft gjordes med en klyka på stocken
 med en tvärlin emellan att hålla i händerna när man drog.

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

N° 11 Stjekar och Finnylog har inte använts här i mitt minne
 Sladdar användes att jämna ut fälterna med på vären
 De kallas, Ula, Slätola och pinnsla Krokpinnsla
planeringsla. Slätola var ett par plankor på kant
 sammanfogade med släjar på dessa släjar lades träden
 att stå på vid sladdningen eller man hade stupa som
 skydd. Pinnslan var det tre plankor som stod på kant
 med pinnar i två plankor, och den tredje plankan skulle
 vara slät och vara för i arbete. I Krokpinnslan var
 pinnarne något breda och böjda framåt med spetsen
Planeringslan var större än slätolan och längre på man
 brukar ha minst tre dragare för den och två personer stå
 på den för att den skall ta med jorden i höjden och kunna
 kväva i sänkor. Man gjorde även ett rände av släjar i
 fyrkant med släjar inuti varimellan man flätade ris
 och kvistar grova, att köra sönder koken med. Dessa
 kallades för plase eller resla [resla (resla?) EE-n ?]
 även rände, kokstsla t. reslag.

Man kunde
 ibland
 blott botten
 i ropen
 och
 samt fläta
 enbazar
 t. gränvis-
 tar mellan
 de bakar,
 som man
 slog igenom dessa
 klavor. Kallades
 J. Larsson. 1928. FLÄCKEBÖ
 Landsm. Upps. 1939
 VSTM. Frgl. 27

N° 12 Harvar voro för gjorda i ett, utan leder och gångjärn. Träramen till en harv kallades för harvstomme med kräslåar vari pinnarne sattes. Namnet fick den av formen. Fyrkantharv och trekantharv. Gädscharv och klosharv krokpinneharv och rättpinneharv. Klosharven hade breda billiknande pinnar. Gäsfotcharven hade pinnar bredare och trubbligare än klosharven, liknande gäsfötter. Dessa användes näst allt mylla med när såden var sådd. Dragordningen på en fyrkantharv satt i en hörna på harven så att den kom att gå med ett hörn före liksom på sned, med ett järn med flera hål i att flytta dragkroken i järnets satta snett över hörnet mellan ramen. Lika på krokpinne och rättpinneharv, men klosharven och gäsfotcharven var ett krokigt handtag fast uppe på harven att hålla i som fig 23 utvisar. De andra harvarna fick man ta i ett hörn eller olä och lyfta upp harven med. Vid transport hade man att vända harven

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKHÖ

VSTM. Frgl. 27

No 17

upp och ned med pinnarna upp, man hade liksom ett
 par medar fastsatta ovanpå harven som den gled på
 när den blev upp och nervänd. Men den med handtag
 öppna kunde man inte göra så i t. Den fick man köra i
 kända ut eller lades de på en sladd, som man körde med
 bräderna längs efter vägen. Man hängde dragkroken i ena
 ändan av sladden och släpa den så. Strattor och harkor
 fick man använda på lösa sanda marker, på nya ny-
 odning där det var brant, s k svedjeländ. Pullharven
 kom först i bruk här på orten på 1880 talet. Senare
 kom fjädershäv och tallrikshäv. Dessa har nu efterföljts
 av kultivator som anses för bättre ändå än dessa två.
 Att köra med häv kallas att hävva, att köra med sladd
 och sen häv sägs att man rer tä, jorden för sädd.
 Redskap att packa till jorden med är välten. Slätvält
 med en lång rund kubbe, eller delad i två kubbar.
 Till en vält höj, vältkubbe hel eller delad, i kubben är nälva

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÅCKEBÖ

VSTM. Frgl. 27

N° 14 insatt. På ramen är ett lager fastsatt som välens lojan
i änstyckena kallas ramsläa eller välthamrar.

Skalmarne sitta på framsidan på ramen. På ramen
är en stol fastsatt, ofta med fyra ben, stående över
välthubben, att sitta på när man välta. Senare har
vi fått ringvännen som är av järn och mycket tung
På hubben är skarpa kanter som skär sönder kokorna
liksom om man ställde ett par djupa saltrikar emot
varandra på kant. en åtta till stycken sådana till en
kubbe. Det finns sådana med en eller två kubbar.
jorden bli ej så slät i aftan, tillräckad ändå, vättu i korna
är och vid hårt regn då ej bildas så hård skorpa på jorden
som efter slätvätt. Stendrog eller stensläja är ett par
kättemedar med släa emellan att lägga sten på och köra
bort med. Mullskopa användes att frakta jorden från
dikessvallar ut på åkern. Detta är de gamla vanliga red-
skapen, på senare tider har det kommit nyare till.

välla

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

Om Höst och värplojning
 Åker är fast odlad mark, dikad med diken på alla
 sidor. Ett åkerfält är många åkrar tillsammans omgärdade
 av större utlopps diken. En teg är ett uppdelat stycke av
 ett fält, när det bli färdigt, kör man opp tegar på
 skiftet med en plog, en fåra mellan varje teg. Att gräva
 giftar åker har jag aldrig hört. En jordrimpa jordrimsa
 en åkerlapp, jordlapp, jolbit, kringa, Det kunde vara
 både odlad bit och odlad. En skorrimpa kex. En
 rimsa efter ett sjöland. Att ploga på hösten kallas
 höstploga. Plojningen började så fort man fick tid dertill
 medan hafren stod ute. Man började med fasthind, treårig
 vall, såvida inte det var för sent och hädat, då tog man havre
 landet först, till regn kommit och löst fasthindet. Man
 började plojningen för dagen när man ätit frukost och fort-
 satte dermed som annan åkerköring som beskrivits i H:3
 Det man ej hann ploga om hösten, gick man värploga.

" J. L. " hon se slagen när den der jursan.
 jursor = jättestar

jursor, f. - or
 = 3 kantig små
 äga., jättestar
 Aven:
 jod-
 jursor

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKER

VSTM. Frgl. 27

N° 16 Men vanligtvis sporde man då frödan till vären om man ej hann
 plöja den. För att det var alltid bättre att re till jorden på vintern
 om den var plöjd på hösten. Kälen gör jorden lös och bucker.
 För åkerjord hann man plöja endast ett tunnland för dagen
 men myrjord gick ej bättre fast det var lösare, ty ogräs hin-
 drade ofta plögen att gå bra. Wårmlänningar var ofta ute
 i bygderna och odlade och plöjde på förtjänst. Man fick
 ej mer än 7 till 10 kr om dagen för ett par hästar och två
 karlar. När det nyodling fick två hjälpar åt, en köra och en
 skötte plögen, man ristade då framför plögen och bröt
 stubbar och rotter, och vid vanlig åkerplöjning var bara en
 som plöjde. Och en som skötte risten, om det ej fanns gott
 om hjälper, då kunde två personer rista också. Namn på fört-
 jenet var plöjning. Med plöjning menas att det är lagom
 surt i åkern, så det går lätt att plöja. Det regnar så det bli
plöjning. Eljest blir det hårdplöjt hånjfare
 Skulle åkern plöjas ihop, lades först upp en fjärr från varje sida

hånjfare

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

N:119 mitt efter åkern och fortsattes att köra så tills man kom till
 renen och könde renfärren. Skulle åkern plojas ut började
 man plöja vid renen och fortsatte att köra runt åkern, tills
 man kom till mitten, då uppkom alltid en bred fördjupning
 efter vinta färren som kallas för plogdal. I fjöira fallet
 bildades en ås mitt efter åkern som kallas plogås.
 Skumplojning förekom sällan, annat än om det var svår mark
 att plöja, så att man ej kunde ta djupleken på färren på
 en gång. Fjögarplojning har ej förekommit för än på senare
 tid, när man fick fältet täckdikade. Men man plöjer ännu
 nu ibland och lägger opp tegar som få 2 5 risar, med
plogås. Med fära menas den fördjupning i åkern der plogen
 gått fram. Tilja eller Tilta detta löoskurna stycket som vältas
 åt sidan av plogen. Den oröda jorden bredvid färan kallas för
plogbalk. Man hör talar om snöjlogbalk när det är
 snö och man kör med snöjlog efter vägarne. Den sista färan's
 mitten kallas för stufvaia. Färan vid renen är renfära. Stycket slut för, renföran

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

N:19 mellan två sluffar är en seg. När man kör runt skiftet omkring
 hegarna, stycket eller renen och ändarne sägs att man kör vändteg.
 När man bara far vid ändarne, är det kvärfar.
Renfariorna kan man också spara till sist och köra med en häst
 köra enbart och köra renfariorna köra av renarne. När man här
 åker i hoppelgård. Ät den utplöjd kan man inte köra renfariorna oftast
 Att plöja gammal gränvall kallas att plöja fasthind att köra
 fasthind. Så på denna plöjning kallas att så fasthind.
 Namn på plöjning andra året är vändning, torvröta. Köra
vändning, vändplöja. Att så på vändning. Så på torvröta.
Enfrö är särskildt bra att så på torvröta. Att plöja havre-
land är det som vuxit havre på för året. Att köra tvärs över
 plöjfiorna, träplöja. Annan plöjning har jag förkommit till
 Trädbruk och gödsling.

Att träda eller ligga i träda menas ett land, som man inte
 så på våren, utan får ligga och vila sig till i slutet av månaden
 då man såv råg och vete på desamma. Thinner man plöjer man

N:19 Det på hösten. Gen sladdar och harvar man det på våren när
 den andra harresadden är slutad. Lösas och kalkas den om
 man vill ha kalk på, på försommaren. Plojar man dynagan
 med plog eller aker. Sköter så om, att inte ogräset får över-
 hand på sommaren till säning skett. Opplöjda träden kan
 man beta oxar på våren innan man plojar upp det för gödsling
 och säning, men det anses som dåligt skött då. Vart sjunde år
 behöva ett skifte vila och gödsas i regel. Tre är vall, tre är
 havreländ och det sjunde råg och vete. När det stenkundet
 körde man bort de stenar man sådde på, större lösa stenar
 gräpde man ned, en grop grävdes i diket och under stenen att
 den föll ned i den djupa gropen och gömdes av jorden. På senare
 tiden sprängde man bort dem med dynamit bättre. På
 trädan skulle djupa diken rensas eller myndigas och, stöven
 kastas omkring på åkern och buttas sönder. På senare tiden hack-
dikades trädan innan den såddes, när hackdikningen kom
 i bruk. Ett vackert dike mellan åkrarna skulle vara

¹⁾ Ordningen i
 senare tid:
 1. Träde
 2. råg l. vete
 3. vall i 3 år
 4. havre
 Se vidare Tillägg
 Anm. 1.

²⁾ Först
 använ-
 des berg-
 krut.
 Därefter i alla
 senaste tid
 dynamit.

Landm. Upps, 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

S. 21-

en aln bredt i jordytan, opp i dan som det sädes. Och ett kvarta
i botten gammalt mått. Djupheten efter jordens lutning. Ett
spåtag eller två spåtag djupt. Så att man fick bort
bottensyra. Så blev det kvärtiken som gick efter ändarne på
åkrarne, utlopps diken skulle vara större, än de små diken
gick ut i. Skiljediken mellan ågorna. Utløppsgrav, ännu
större som gick till sjöar och vatten samlingar. Vid färdik-
ning lades roren i de vanliga diken, fastän djupare, så att
ej kalem när dem, Dessa diken gå ut i ett fängdike, som
skär de små diken. I ändan vid utloppet av fängdike
är en rund grop grävd, prälad på sidorna med bräder och
dena grop är fylld med knytnävstora stenar som vattnet
silar igen emellan ut i större aflopp. Detta stengrop
kallas åga. Den som utför dikning kallas dikare. Det är ett
tungt arbete att dika och gå brokig för ryggen. Ett
dike opp förvarna på botten kallas att bottna. Att lå av kan-
terna kallas att bruka. Den lösa jorden som föll ner, skotta

20 Ponguss
5 kvarter:

6 kvarter.

3 kvarter

djupt

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

No 21 man ur. Skotta diken. Ränsdika gjorde man om man bara skotta
 ur dikena i botten och högg bort buskar i kanterna. Wattfria
 kördes upp med ett ailer på åkern i förhjäringar efter lubning-
 en på stället sedan man har sätt åkern, Täckdikning började
 förekomma på 1880 talet, men användes då gässel och grauris
 eller curis, som lades i dikena med jord över. Vid täckdik-
ning användes en lång smal spade, keitspade kallad, täckdiks-
spade, och täckdiksskopa att skrapa ren botten med. Täckdiken
summa lade man ned i öppna diken och lade jord över till
 broar att köra över, jordbroar, utlopps summa gjorde man
 av fyra höjningsbräder, som lades sist i diket i utloppet.
 Efter kunde roren köla i kanten av utloppet och gå sönder
Dikesborv, bottenborv och brinktorv kallas den uppkottade
 jorden. Dikesvall blev av den uppkottade jorden. När den mycket
 höjde man omkring den på åkern med kärra eller på vintern
 med sladar. ^{Här det oft} Bas några torvar kastades ut på åkern med grupp
Grästoven mellan diket och plögfäian hakades bort med flåhacha

Landsm. Upps. 1939
 J. Larsson. 1928. FLÅCKEBO
 VSTM. Frgl. 27

N° 22 Tvåen sönderdelades med hovegxa hovehacka. När det god lutning
 sades vara fall på vattnet, luta det emot dicket gick det i bak-
vatten. Broar över stora gravar och bäckar, lades, bjälkar,
vasar först över bäckan, de plank, bröt ihop att köra på. vass, -or
 Att köra på gödsel kallas att gå åker. Man körde ut ko dynga
färdynga lagärdsgödsel, stallgödsel färgödsel svindynga.
stalldynga. Stället der dyngan lag kallas för gödselstäck
dyngstäck. Gödselstög, dyngstög, dyngstoa, Kompoststög.
 Omkring dyngstaden var alltid vatten samlat, det kallade för
dyngflöden. Urinbrunn var en grävd gropp för gödselvatten
och även med emot. Den kallas även Pissbrunn. Man körde
ut gödselvatten och piss i hunnor på åker och spredde det ut
genom att ha en bräda fäst bakom hunnor som skälen
fick slå emot, när man tog ur brätappin. Det skulle köras
ut medan jorden var fukt och kälen satt i på vassidan.
Dyngstöt Kolima dyngläma. kookit. Färbortan. Stögödsel
är kraftigast, hårdgödsel vårre, färgödsel ännu sämre.

Benämningen gödsel blott använt i mycket vardets språk (Hill påmmande person).

2) Detta väl först i senare tid. Se vidare Tillägg Anm. 2.

Landsm. Upps. 1939
 J. Larsson. 1928. FLÄCKE
 VSTM. Frgl. 27

160
23

När man körde gödsel använde man dynggrejor och skovel.
 Dyngan kördes ut om vintern med dyngslädor, gjorda med
 en lös skrinna att ta av, dyngskott var längre släda med
 källkar under. Dyngra var en bredare äka med stäckor på
 sidorna och lösa bräder med källkar under. På sommaren
 hade man dyngkärror med lös gavel att ta bort, och kärran
 gick att vicka upp bakifrån, så det gick lätt att stjälpa
 ut gödseln. På sommaren fick kvinnorna vara med och lassa
pa och bre dyngan på åken, när den stälptes i små högar.
 På vintern kördes gödseln ut i stora högar en 20-30 eller
 flera lass i samma höj och trampades till. Dessa källades om
 vintern med grans eller jörd för att tjorka och för att
brinna ihop bättre. Man kunde sprida gödsel på vintern
 innan så mycket snö kom också på väländ och vallar.
 Dyngan kördes med med plog eller ädel. Med ädel körde man
 snett över tegern detta kallas att sneca ner dyngan. Man har vad
 sådana endast några gånger på försommaren för att hindra ogräs

skovt

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

N:24 När mycket kvickert kunde man få gräva upp dem med grejar vilket kastades i högarna och brändes på rikern. Likaså mycket svår grästow köides ihop och brändes.

Arbetena på våren kallas för vårbruket. Vårsåning. Såningstid. 5.
 När jorden är urtorkad den är urgisomad kälen är in, den redde ur jesna
sig. Man skall re tä jorden. den smuttar sig. Notatsen.
 Den är för sur den är lungredd, käddredd, käddkänd kokelig
och bublig. Utsåde provas genom att så i löden och keruka, om
 det är haure, Råg och vete lägges man emellan gräpapper
 som fuktas, eller mellan vadmalstappar som fuktas och
 lägges på en tallrik, över stälpar man och en tallrik för att
 hålla fuktigheten jämn. Hörnen räknas hur många gräs till
 och grov på hundra. På myr och mossmarken staddade
 man om hösten efter plojning och sädde på tjälten om våren
 för att få säden för mogna på hösten innan frösten kom.
 Sen barva man blott ner havsen en gång efter säden.
 Man jämnade ut plogfärderna med stadden före säden och

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÅCKEBO

VSTM. Frgl. 27

1225 harva ett par gånger för att få mul, sen vältades ett tag
 också för sädden att få det jämt för konet. Efteråt korvades
 med rätspinnhaver för att få med könen, och vid väisädden
 vältades ikem igen efter sämningen. Vid åkerlegar fick man
 köra ändätter jämt för dikenas skull. Man måste köra på
 många gånger över åkern att man fick bra mul. Vid höst-
 sädden skulle ej vältas efter sämningen, förorna skulle stå gjerna
 för rivattnet som fick rinna efter dem. Man körde utsädet
 i säckar ut på fältet och plaserades här och där efter åkern
 för att sämningssmårnen ej hade så långt gå och fylla på sin
 säskoppa, eller säffjärting. Klode man försam ett sätt, till
 säkopp fick man hålla i handen med en hand och sädde
 bara med den högra, Men senare sädde man med båda
 händerna. Man satte upp stakar för att gå rätt. Man
 gick en färd efter åkern, när man sädde. Att komma en
 bit osädd mellan två färd sades vara löfärd, då skulle
 någon då i gården under året. Att så i samma färd sades att

säfäpa
 säffjärting

byrd mella
 och d.

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKHÖ

döfärd l.
 thinfärd
 bünd-

Gud mella & och VSTM. Frgl. 27

№ 26 så i, så i högr. Larssa är att så ~~de~~ två sorter ihop, som
 kom och havre. Att så igen ett skifte, är att så gräsfrö i
 säden och lägga det i vall nästa år. Gräsfrö sås i råg och
 vete på våren och får gro och rota sig över sommaren till nästa
 år. Det behöver ej köras eller mulas mer utan säden skyddas
 fröna för förkuning. Det oas för hand i den vanliga säden på vintern.
 På vintern kan is samlas i fördjupningar på rågfälten. Detta
 kallas isbränna eller svallbränna. Vanligtvis går rågen ut den
 man får så i på våren men då havre. Man harvar mer säden
myllar mer, kör mer. På våren skulle råg och vete fälten vättas
Wattenfäror ködes upp på hösten strax efter sämningen. Första
 årets vall skulle också vättas om våren för att få orkall
rågstämnen och vetestämnen och packa till rötterna på
 de spåda gräsplantorna som har blivit höjda av skålen
 Säden har kommit upp man har brunnråg, eller senare,
grönråg. I åkern hörs lågen av regn måste man harva över
den lätt ett tag för att bradden skall kunna slänga vagn genom

regstomn

Landsm. upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÅCKEBÖ

VSTM. Frgl. 27

1924 skorpan som bildas av regnet. På våren för fjöck om hösten
skinnar den sej under vintern och på våren måste man
 räfsa med hävar av det lager gulnat gräs som ligger på
 åker ofjort kvävs roten och ruttnar under täcket. Rågen angrä-
 per ofta om hösten av maskar när den är sädd, då gulnar brodden
stema säddes för hand som säd, men bonoma fick man
 släppa en och in i fåror som potatis. I trädgården fick
 kvinnorna vanligtvis så och sätta planter. Kärot planter
 drevs upp i en liten säng enot en vägg eller i sol plantlådor¹⁾
 säddes tätt och galbrades ut plantor och sattes på land, en
 halv alm mellan varje planta. Kärot kunde man få genom
 att sätta en kärot på våren, av den kom ut en stängel som
 satte förfärligt mycket svarta runda frön. Man odlade nog
 samma kökorsväxter för som nu. Fler sorters ärtor och bonor
 har nog kommit till, eller cikoria odlades för hemma för
 kaffekoking. Det fick inte saknas. Norrlandet göddades mer
 än andra åkrar, sen säddes fröet för hand blandat med sand

1) = en
 4: kantig
 timrad trä-
 låda mot
 väggen på
 soligt ställe

Landsm. Upp.
 J. Larsson. 1928. FLÅCKEBÖ

VSTM. Frgl. 27

№ 98

ty fröna var så små, så det har blivit för tätt och tätt. Men
 på ståt åker. Senare lades åkern upp i drillar och maskin
 sköts över drillarna och sådde. Rörorna bara rensades från
 ogräs för och tätt fick de sköta sig själva. Men när sådden
 skedde på drill, då fick man lov att galtra, när de stod i rader.
 På sådesfältet fick man gå och rensa ut rysgubbar och
gula rovar stikka bistel med kisteljärn. Satta potatis
Släppa potatis. Man körde upp en djupa färr med ett
aider och där släpptes potatisen en halv åker mellan varje
 bit eller potatis. Sedan kördes färren ihop och en lång färr kördes
 upp, nästa färr sätte man potatis i igen. När den stor kunde
 man skära den i flere delar, bara man såg ofta att det
 fanns flere ögon på biten. När den var satt sladdas landet
 jämt, och sedan när potatisen kommit upp något skulle
 den kapas. Man körde en färr mellan raderna på jorden sköts
 upp mot ståndet. Detta kallas köra mellan potatisen. Sedan
 fick man rensa bort loft och ogräs under sommaren

Landsm. Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

N:39

Säkaka och ägg skulle man äta första sädagens afton.
Säkakan bakades av vörtdegen vid gullbaket.
 stutningen som limpor eller i kumbröd som torka-
 des, på säkakan om den var bakad rund i kumbröd
 vara figurer lagda av degen svampä. När den tor
 blöttes den i dricka och limpan med deppades i
 sitt hembyggt dricka. Limpan stoppades ner i
 sädeslåren bland säden och förvarades der. Något
 annat om sädens växt har jag ej hört. När man sädde hön-
 frö skulle man springa öppfä och utfä i bein, för att få
 hinet långt. Carolina dagen var säningsdag för hinfä. Om den
 första sädesårlan man såg om vären gick på marken skulle hinet
 bli kort rätt der på baket, blev hinet långt. Sänningen skulle ske
 omkring Ersmessa. Tio sädagarne voro 29 och 25 Maj? När höven
 var så stora som nuvaron var sänningstid.

Holmbo den 31 Dec 1928

Johan Larsson

1) På losare
 jord.
 2) På hård-
 jord lite
 fjär.

J. Larsson, Upps. 1939

J. Larsson. 1928. FLÄCKHÖ

VSTM. Frgl. 27

1.

Anm. till svar på frågelista n:r 27 (acc. 1939).

Landsm Upps. 6506:15

E. Eriksson. 1938. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

Anm. 1. Då Carl August Pontusson tjänade i Smedsbo hos Lars Robert Berglinds fader, Gustaf Malakias Berglind, omkring 1878-1879, använde man ute på gårdarna i socknen det nya skiftesbruket. Gustaf Malakias, som i enlighet med traditionerna i Smedsbo, alltid höll på det gamla, fortsatte med ett äldre skiftesbruk. Detta hade följande utseende:

1. Tråde 2. Råg. 3. Havre 4. Tråde 5. Vall i 7-8 år.

Besvararen av frågelistorna Johan Larsson i Holmbo angav vid samtal om skiftesbruket ett annat äldre sådant, förmodligen det gamla i byarna.

"Det ena året tråde, det andra året såde". Gällde för råg och vete, som var det enda, man i allmänhet hade hemma i byarna, utom korgotane eller potatislanden. Vall och havre hade man i utäggarna. För dessa gestaltade sig skiftes-

- 31
2. bruket på följande sätt. 1. Tråde 2. Vall i 6-7 år
3. Havre i 2 år. "En dyngsmula på havern" 4. Frösåning och
vall ett par år.

2.

Landsm Upps. 6506:15

E. Eriksson. 1933. FLÄCKEBO

VSTM. Frgl. 27

Anm. 2. I de gamla lagorane fanns en 4:kantig
trälåda att ta urin i, under golvet i närheten av
mök-låkan. Hål voro nämligen borrarade i änden av
mökren-orna. Den, som ej hade sådana trälåda, hade väl
i allmänhet en fördjupning i marken på motsvaran-
de ställen, i vilket ^{fördjupning} lades torv. Då man skulle ta reda
på urinen, togs ett par filjor i golvet upp.

regstom . stom

"stoman e so loy so."

11 resla

Senare komplettering++

29. fakar fak, m. -ar. faknan.

"sög da akjn?" "nej, ja sög bara faknan
aftän."

Emil Eriksson. Jan. 1954.

[30. sid. 26. söl. Även verbet söla = sorla

finnes i målet.

"da solar i bröts pä'n".

"sötra genom sökan".

8. böa fapsan. fapsan finnes säsom

namn på kynda (säsom kyndnamn).]